Manwel Pace
u Carmelo Mifsud Bonnici
Żewġ Innijiet ta' Żewġ Partiti, imma Familja Waħda

Oliver Friggieri

Manwel Pace huwa l-isem ta' poeta qadim, tipiku tal-kitba tal-ewwel nofs tas-seklu għoxrin sas-sittinijiet, li huwa wkoll ġdid. F'ħajtu għamel kulma seta' biex mhux biss jikteb il-versi minn qalbu u b'serjetà sħiħa, iżda wkoll biex ixandarhom b'mod li ma jkun jaf bih ħadd. Fl-1964 Karmenu Vassallo wasal għall-konklużjoni li diversi poeżiji mxandrin f'almanakki u f'rivisti, bi psewdonimu, kienu ta' xi ħadd li jismu Manwel Pace (jew Emanuel J. Pace), minn Bormla.

Bis-saħħa ta' Joseph Pace, il-poeżiji ta' missieru, Manwel Pace, issa nġabru għall-ewwel darba fi ktieb, id-dokument li jħaddan il-versi ta' poeta umli li ma riedx li jkun magħruf bħala poeta. Il-poeżiji li huwa xandar fi 'Pronostku Malti', f''Leħen il-Malti' u f''Il-Berka' huma ffirmati bi psewdonimi bħal 'Ħannibal Malta', 'Maleth', 'Karmel Bethsajda'.

L-awtur tal-Innu Laburista: Manwel Pace, ir-raġel ta' Giovanna Ross

Dan hu ftit mit-tagħrif, miktub minn Joseph Pace, Karmenu Vassallo, u Paul E. Heywood, li Joseph Pace inkluda fil-ktieb ta' missieru *Tliet Ġawhriet*, ippubblikat fl-2015 wara li Joseph Pace ddeċieda li kien se jagħmel ħaġa tajba li jiġbor il-versi ta' missieru u jxandarhom fi ktieb. B'hekk isem qadim sar ukoll isem ġdid fil-Letteratura Maltija. Fil-kuntest tal-poeżija Maltija fi żmien imqalleb b'żewġ gwerer dinjija u b'konfronti politiċi qawwijin fil-pajjiż, is-

sehem tiegħu jiftiehem f'dan id-dawl: huwa rnexxielu jorganizza l-anonimità 'pubblika' tiegħu bħala poeta, waqt li baqa' jikteb.

Barra mis-silta meħuda minn *Vatum Consortium* ta' Karmenu Vassallo, kemm Paul E. Heywood u kemm Joseph Pace jagħtu tagħrif siewi dwar il-persunalità ta' raġel twajjeb u sensittiv, li jlaħħam il-figura klassika-romantika tal-Poeta bħala persuna-li-tħobb aktar milli bħala persuna-li-tikteb. Il-kritika morali tirbaħ fuq il-kritika letterarja.

Joseph Pace jipprovdi t-tagħrif essenzjali kollu dwar missieru (paġni 17-21). Manwel Pace twieled fit-13 ta' Settembru 1898 f'Bormla minn Giuseppe Pace u Rosalia Tanti, it-tnejn Bormliżi. Kienu sitt ulied. Giuseppe miet ta' 45 sena, u l-piż ta' familja kbira (fosthom tlitt itfal taħt l-għaxar snin) waqa' fuq Rosalia. Manwel ħa l-edukazzjoni tiegħu għand il-Freres u fil-Liċeo, u daħal skrivan fit-Tarzna. Fl-1932 Manwel iżżewweġ lil Giovanna Ross, magħrufa wkoll bħala Jennie, bint Saver (tabib) u Carmela, u kellu tliet ulied: Miryam, Joseph u George. Fl-1972 qabdu attakk ta' puplesija, u wara t-tieni wieħed kellu juża s-siġġu tar-roti, u mbagħad kellu jgħix dejjem fis-sodda. Huwa miet fit-3 ta' Marzu 1975. Sa hawn jaslu r-riflessjonijiet ta' Joseph Pace, miktubin b'eleganza u b'qima ta' iben li ma jrid jonqos f'xejn lil missieru.

F'*Vatum Consortium* Karmenu Vassallo, waqt li jikteb fil-plural, isemmi wkoll li Manwel Pace huwa l-awtur tal-versi tal-Innu tal-Partit tal-Ħaddiema. Stqarrija ffirmata minn G. Bencini, is-Segretarju Ġenerali tal-Partit tal-Ħaddiema, bid-data tat-30 ta' Novembru 1929, imxandra f' 'Il Cotra' (n. 119, 5 ta' Diċembru 1929, p.6), tgħid hekk:

''Il Cumitat Esecutiv, fl'ahhar lakgha li chellu, ghazel bhala Innu tal Partit, l'innu li haun tAht stampat, minn fost l'ohrajn li geu mibghuta lis-Segretariu Generali tal Partit ghal Concors li gie mieftuh f'dan il giurnal biex jinghazel innu li icun l'innu ufficiali tal Partit tal Haddiema.

Il Cumitat Esecutiv jitlob ucoll lill Musicisti Maltin li jaghmlu il Musica ta' dan l'Innu u li jibghatuha ghand is Segretariu Generali is Sur Gian Bencini, 91 Sda. Ridolfo, Sliema.

Zmien ghal da nil Concors xahar mid data ta dan il giurnal.''

Wara din l-istqarrija 'Il Cotra' ppubblikat il-versi tal-innu. Minbarra tibdiliet żgħar fl-aħħar strofa, l-aspett l-iżjed interessanti hu li bħala l-awtur tal-innu hemm imniżżel l-isem Giuse Ellul, u mhux Manwel Pace, kif kellu jkun. Fost il-ftit kitbiet dwaru hemm 'Insellmu lil Manwel Pace' (*L-Orizzont*, 28/1/1982, p. 7) ta' Raymond Mahoney, u 'Il-Versi tal-Innu tal-Partit Laburista' (*Kull Ħadd*, 30/5/2010, p. 9) ta' Michael Fsadni. Hemm fatt importanti li jixraqlu

li jkun magħruf u mistħarreġ minħabba d-dawl li jixħet fuq ir-realtà politika Maltija: Carmelo Mifsud Bonnici u Manwel Pace huma membri ta' familja waħda. Għal Ugo Mifsud Bonnici, iben il-Gross, Manwel Pace huwa z-Ziju Manwel. Ugo, mudell tal-qies u tad-dehen: huwa iben tal-awtur tal-Innu tal-Partit Nazzjonalista, u huwa neputi tal-awtur tal-Innu tal-Partit Laburista.

L-awtur tal-Innu Nazzjonalista, Carmelo Mifsud Bonnici: ir-raġel ta' Maria Ross

Carmelo Mifsud Bonnici, magħruf bħala 'Il-Gross', wieħed mill-persunaġġi ewlenin fl-istorja tal-Partit Nazzjonalista, twieled f'Bormla fl-1897, u fl-1928 iżżewweġ lil Maria Ross, it-tifla tat-tabib Saver Ross u Carmela. Huma kellhom żewġ ulied, il-Prim Imħallef Giuseppe Mifsud Bonnici, u l-President Emeritu ta' Malta Ugo Mifsud Bonnici. Carmelo Mifsud Bonnici huwa l-awtur tal-versi tal-Innu tal-Partit Nazzjonalista (1932).

Għall-iskopijiet tar-rabta bejn Carmelo Mifsud Bonnici u Manwel Pace fi ħdan familja waħda, nirrepeti t-tagħrif essenzjali dwar Manwel Pace. Huwa twieled f'Bormla fl-1898 minn Giuseppe Pace u Rosalia Tanti, it-tnejn minn Bormla. Fl-1932 huwa żżewweġ lil Giovanna Ross, magħrufa wkoll bħala Jennie, hi wkoll it-tifla tat-tabib Saver Ross u Carmela. Huma kellhom tliet ulied, Miryam, Joseph u George. Manwel Pace huwa l-awtur tal-versi tal-Innu tal-Partit tal-Ħaddiema (1929).

Dan ifisser li l-innijiet taż-żewġ partiti ewlenin fl-istorja politika ta' Malta għandhom il-versi tagħhom miktubin minn żewġ poeti minn Bormla, u li dawn iż-żewġ awturi huma miżżewġin lil aħwa, Maria Ross u Giovanna Ross, huma wkoll Bormliżi.

Ir-rabta bejn iż-żewġ innijiet

Il-versi taż-żewġ innijiet, miktubin fl-istess medda dejqa ta' żmien, 1929-1932, minn żewġ poeti mrobbijin fl-istess ambjent, huma l-prodott ta' żewġ Bormliżi li, aktarx anki għaliex kienu miżżewġin lil żewġ aħwa, kitbu bi spirtu li ma kellux joffendi lill-avversarji. Stħarriġ tal-istil taż-żewġ testi jista' jwassal biex jingħarfu: (a) ix-xejriet li hemm jixxiebhu bejniethom, kif ukoll (b) ix-xejriet li huma differenti, jew opposti, bejniethom.

Ewlieni fost l-elementi li jixxiebhu hemm it-tħaddim ta' metri popolari. Pace jagħżel l-ottonarju fi strofi ta' erba' versi, kwartini, bir-rima alternata, b'rima maskili dejjem u li tistrieħ kull darba fuq il-konsonanti *n*: *ħaddemin-ħin*, *żmien-ħelsien*, *imnikktin-fqajrin*, *xulxin-ħaddemin*, *sħun-tkun*. Waqt li r-rima ta' Pace ssegwi skema regolari ta' alternanza bejn vers u ieħor, Mifsud Bonnici għandu skema tar-rima ħielsa, mhux-regolari, u hi rima kemm maskili u kemm femminili. Pace jippreżenta rima bejn kliem tronk ta' nisel Semitiku, minħabba li l-kliem kollu tal-innu huwa Semitiku, waqt li Mifsud Bonnici jikteb dejjem rima femminili, bejn kliem Malti li hu kemm Semitiku (*tagħkom-magħkom, tagħna-magħna*) u kemm Romanz u Semitiku (*Nazzjonalista-tista'*).

Iż-żewġ poeti kienu qegħdin jiktbu fi żmien il-Kwistjoni tal-Lingwa. Minbarra l-konfront bejn it-Taljan (il-lingwa ewlenija tal-kultura Maltija kollha sa madwar it-Tieni Gwerra Dinjija) u l-Ingliż (il-lingwa tal-poter politiku), kien hemm ukoll il-konflitt tal-Malti ma' kull lingwa dominanti li ħallietu nieqes minn kull għarfien. Dawn ix-xejriet lingwistiċi (u soċjali) tas-snin tletin, li biegħdu liż-żewġ partiti kbar minn xulxin, huma riflessi tajjeb fl-Innu tal-Partit Laburista u fl-Innu tal-Partit Nazzjonalista. Iż-żewġ kurrenti kontemporanji favur il-'Malti Safi' (Malti li jagħżel kliem ta' nisel Għarbi biss) jew favur 'Malti-Taljan' (li jagħżel ukoll kliem ta' nisel Romanz, l-aktar Taljan u Sqalli) huma wkoll kawżi ta' konflitt bejn il-Partit Tal-Ħaddiema u l-Partit Nazzjonalista. Din id-distinzjoni bejn kliem u ieħor hi rappreżentata fiż-żewġ innijiet: l-Innu ta' Manwel Pace hu miktub kollu kemm hu bi kliem ta' nisel Semitiku (kif kien għadu kemm għamel Dun Karm fl-1922 meta kiteb is-sitt versi tal-Innu Malti bi kliem Semitiku biss), waqt li l-innu ta' Carmelo Mifsud Bonnici hu magħmul minn nisġa ta' kliem Semitiku u kliem Romanz.

'L-Għaqda' Laburista, 'il-Patria' Nazzjonalista

Id-differenza ewlenija bejn iż-żewġ innijiet tinsab fil-kelliem li jinstema' jitkellem f'kull wieħed. L-innu Nazzjonalista huwa magħmul mill-kliem ta' ġemgħa sħiħa ta' nies, li huma l-Maltin, imsemmijin fil-versi 7-9 bħala *Kattolċi, Latini, Maltin veri*. Din il-vuċi korali tinstema' fil-verbi importanti kollha, sensiela ta' verbi fl-ewwel persuna plural: *aħna*. L-innu huwa l-espressjoni ta' folla unanima li qiegħda tindirizza lil xi ħadd, persuna waħda (vers 12: 'inti tridna...'), li hi mara, (vers 1: 'sbejħa patrija'; vers 11:'Malta tagħna').

Għall-kuntrarju, l-Innu Laburista jesprimi l-kliem li xi ħadd jgħid matul il-ħames kwartini biex il-folla tingħaqad. Il-kelmiet *għaqda* (versi 1, 16) u *ningħaqdu* (vers 4) jesprimu t-tnejn il-bżonn li l-moviment Laburista jkun unit. L-innu kollu hu mibni fuq verbi fit-tieni persuna plural (vers 1: *ittajru*) u fl-ewwel persuna plural (vers 12: *nagħtu*). Iż-żewġ tipi ta' verbi jalternaw, waqt li xi drabi jintisġu flimkien (versi 7-8):

Bierku s-siegħa li *aħna* fiha
Rajna d-dawl, *rajna* l-ħelsien.

'L-għaqda' Laburista u l-'patrija' Nazzjonalista huma personifikazzjonijiet li jbiddlu ż-żewġ organizzazzjonijiet (partit u pajjiż) f'figuri li t-tnejn se jiggarantixxu l-għaqda (vers 1 tal-Innu Laburista: 'ningħaqdu'; vers 18 tal-Innu Nazzjonalista: 'ruħ waħda l-għaqda').

Ir-relazzjoni bejn iż-żewġ partiti tingħaraf l-aħjar fid-dawl tad-differenza ideoloġika tagħhom. L-Innu Laburista, li jsejjaħ lill-ħaddemin (versi 2, 16), jisħaq fuq il-ġustizzja soċjali, kif jidher f'dawn is-siltiet (versi 9, 10, 12, 13, 14):

Tagħder qalbna l-ġuħ u l-faqar,
Dmugħna jkun għall-imnikktin,
...
Hienja nagħtu għall-fqajrin.

U bħal aħwa lkoll ninħabbu
U li ngħinu lil xulxin.

L-Innu Nazzjonalista huwa sejħa biex il-'Maltin veri' (vers 9) jiġġieldu għall-jeddijiet kostituzzjonali tagħhom. Carmelo Mifsud Bonnici jagħżel kliem qawwi, tipiku tal-lingwaġġ tar-Risorġiment Taljan, biex jesprimi l-idea li l-Maltin huma determinati fil-kawża tagħhom. L-innu kollu huwa espressjoni ta' stedina għal konfrontazzjoni sħiħa. Waqt li Manwel Pace jindika hu wkoll l-aspett ġelliedi bħala parti mill-kawża kollha (vers18: 'Jibqa' demmkom jiġri sħun'), għal Mifsud Bonnici l-Maltin huma msejħin li jitqabdu sal-aħħar (vers 13: 'demmna nċarċru'; vers 15: 'Lesti għal kollox'), għax din hi kawża nazzjonali (versi 20, 22, 24):

Qumu bl-eluf minn tagħkom,
...
F'dis-siegħa tat-taqbid.
...
Għall-ġlieda tal-art tagħna.

Iż-żewġ innijiet jesprimu sejħa għall-qawmien: Pace jsejjaħ lill-kotra bil-kelmiet *ittajru* (vers 1) u *'il quddiem* (vers 17), u Mifsud Bonnici bil-kelmiet *ejjew* (versi 19, 21,25) u *qumu* (versi 20, 25). Fiż-żewġ innijiet hemm il-motiv ta' kawża reliġjuża; Alla hu msemmi minn Pace fil-vers 15, u minn Mifsud Bonnici fil-vers 25. Kemm l-Innu Nazzjonalista u kemm l-Innu Laburista (versi 26 u 20 rispettivament) jagħlqu biċ-ċertezza tar-rebħa:

Ejjew biex *nirbħu* żgur.
Tagħna *r-rebħa* fl-aħħar tkun.

Il-metafora tal-Omm, fondamentali fil-Poeżija Maltija kollha, hi preżenti fiż-żewġ innijiet. Pace jevoka lill-Omm mingħajr ma jsemmiha (vers 13: 'U bħal aħwa lkoll ninħabbu'), waqt li Mifsud Bonnici jiftaħ direttament biha (vers 1: 'Sbejħa patrija, uliedek aħna'). Il-motiv tal-preżent, issa u hawn, huwa importanti fit-tnejn. Pace jagħżel il-kelmiet *fis* (vers 1), *f'dan il-ħin* (vers 4), *issa* (versi 5-6), waqt li Mifsud Bonnici jikteb innu li, mill-bidu sal-aħħar, huwa appell lill-Maltin biex, issa u hawn, *iqumu* (versi 20, 25).

Id-destinatarji ta' dawn iż-żewġ innijiet f'għamla ta' appelli huma differenti. Pace qiegħed jikteb l-innu f'isem il-'ħaddemin' (vers 2), u 'L-għaqda... tal-ħaddemin' (vers 16), jiġifieri l-Partit tal-Ħaddiema. Waqt li jfittex dejjem il-kelma Maltija Semitika, huwa jagħżel il-kelma *għaqda* (Semitika) bil-ħsieb li din tfisser 'partit' (Romanza). Il-fatt li l-innu tiegħu hu miktub kollu kemm hu bi kliem Malti 'safi' - kif kien jingħad dwar il-Malti mingħajr kliem mhux-Semitiku - joffri kuntrast politiku, u mhux biss stilistiku, mal-pożizzjoni pro-Taljana tal-Partit Nazzjonalista. Dan hu wieħed mill-eżempji li jindikaw il-pożizzjoni li hu ħa dwar il-Kwistjoni tal-Lingwa, li kienet fl-aqwa tagħha fi żmienu. L-innu Laburista, mela, hu miktub f'termini ta' klassi soċjali (vers 9: *l-ġuħ u l-faqar*; vers 10: *imnikktin*; vers 12: *fqajrin*).

Min-naħa l-oħra, l-innu ta' Mifsud Bonnici għandu destinatarji ta' xeħta partiġġjana: huma Maltin Nazzjonalisti (versi 2-1: 'sbejħa patrija, uliedek aħna/ Tal-Partit Nazzjonalista'; '*Nazzjonalisti*, vers 19). Jekk huma 'Nazzjonalisti',

huma wkoll *Kattolċi* (vers 7), *Latini* (vers 8), jiġifieri 'Maltin veri' (vers 9). Fil-kelma 'Latini' tinġabar il-konvinzjoni Nazzjonalista kollha li kienet parti mill-qofol tal-Kwistjoni tal-Lingwa. Waqt li f'xogħlijiet oħrajn wera l-ħakma sħiħa tal-Ilsien Malti li kellu, hawnhekk Carmelo Mifsud Bonnici jrid jisħaq fuq ir-rabta bejn Malta u l-kultura Taljana. Sensiela ta' kliem Malti Romanz hi maħsuba biex tqiegħed storja sħiħa fuq fomm kull min se jkanta: *oppressjoni, vittorjuża, trijonfanti, monument, glorja* (versi 3-6). Eżempju ieħor jinsab fil-binja sintattika tal-versi 3-5. Il-kostruzzjoni ta' din is-sentenza hi magħrufa bħala devjazzjoni sintagmatika, minħabba li tbiddel l-ordni normali tal-kliem li jsawwar sentenza Maltija. Hi Latiniżmu li jinħass l-aktar fit-tqegħid tal-verb lura fis-sentenza. Din hi l-kostruzzjoni ta' Carmelo Mifsud Bonnici, u l-oħra hi l-kostruzzjoni normali:

Irriduk mill-oppressjoni

Tal-għedewwa toħroġ tista' vittorjuża u trijonfanti,

Monument għall-glorja tagħna.

Ta' Kattolċi,

Ta' Latini,

Maltin veri;

Naħilfuh!

Irriduk tista' toħroġ

vittorjuża u trijonfanti,

monument għall-glorja tagħna,

mill-oppressjoni tal-għedewwa; (dan) naħilfuh

ta' Kattolċi,

ta' Latini,

(ta') Maltin veri.

Fuq in-naħa l-oħra kien hemm il-pożizzjoni Feniċja ta' Strickland. Il-Puriżmu

tal-Innu Laburista, fuq naħa, u l-Italjaniżmu tal-Innu Nazzjonalista, fuq in-naħa l-oħra, juru li ż-żewġ innijiet, espressjoni ta' żewġ blokki popolari kbar, jesprimu wkoll il-firda tipika tal-pajjiż: il-qasma fi tnejn, id-duwalità li hi fattur kostanti, fiss, li jitbiddel skont ix-xejriet taż-żmien. L-innijiet huma eżempji tal-kostanti u tal-varjabbli fil-ħsieb Malti tas-snin għoxrin-tletin. Imqabblin flimkien, iż-żewġ innijiet juru kemm hemm kliem komuni bejniethom, jiġifieri kliem ippreferut li jsawwar il-lessiku essenzjali tad-diskors politiku. Huwa eqdem minn żmien iż-żewġ poeti, waqt li hu tipiku wkoll tal-Poeżija tar-reġjun. Dawn huma listi tal-kliem li jista' jitqies l-istess jew kważi-sinonimu fiż-żewġ innijiet:

Innu tal-Partit tal-Ħaddiema
għaqda, sbejjaħ, jsejjaħ, ningħaqdu, f'dan il-ħin, issa, issa, s-siegħa li aħna fiha, ħelsien, aħwa lkoll, Alla, demmkom, tagħna r-rebħa... tkun.

Innu tal-Partit Nazzjonalista
Sbejħa, uliedek aħna, demmna, libertà, tgħajtilna, għaqda, f'dis-siegħa, Alla.

Dan ix-xebh bejn żewġ innijiet miktubin fl-istess firxa ta' snin (1929-1932), u maħsubin bħala espressjoni ta' żewġ movimenti kontra xulxin, huwa aspett importanti għaliex juri li fil-qiegħ ta' kollox iż-żewġ partiti kellhom għan wieħed, kif urew il-kisbiet kollha li wasslu biex kolonja ssir stat indipendenti u repubblika ħielsa. Dan il-qbil essenzjali jiftiehem aħjar jekk jitqies fil-kuntest tal-epoka: l-irvell tas-Sette Giugno (1919), l-ewwel Parlament (1921), l-ewwel festa nazzjonali (1922), l-ewwel preżentazzjoni tal-Innu Malti (1922).

Fl-isfond tar-Risorġiment Taljan

Jekk jitwessa' dan il-kwadru Malti, kollox jista' jitqiegħed fil-kuntest tal-qagħda kulturali ta' Malta, kolonja Ingliża, b'kultura Taljana, bi lsien ta' nisel Semitiku, bi tradizzjoni Nisranija. L-istħarriġ tax-xebh bejn iż-żewġ innijiet juri s-sehem taż-żewġ awturi fi tradizzjoni kulturali waħda, Italo-Maltija. Hi tradizzjoni antika li rat it-tiġdid tagħha fi żmien ir-Risorġiment Taljan meta l-preżenza ta' bosta eżiljati Taljani fl-ewwel sittin sena tas-seklu dsatax għenet ħafna fl-iżvilupp tal-kuxjenza nazzjonali Maltija. Riferiment ħafif

għall-kliem tipiku li hemm f'*Il Canto degli Italiani* – magħruf bħala *Fratelli d'Italia* (1847) – ta' Goffredo Mameli (1827-1849) juri kif iż-żewġ innijiet huma espressjoni tal-maturità politika li biha Malta waslet għas-sovranità. F'dan il-kliem meħud mill-innu ta' Mameli, eżempju tar-Romantiċiżmu komuni għar-reġjun kollu, hemm il-kliem-muftieħ taż-żewġ innijiet: fratelli, l'Italia s'è desta, vittoria, l'Italia chiamò, uniamoci, amiamoci, libero, Dio.

Żewġ Partiti, Kultura Waħda

Ix-xebh qiegħed hemm bħalma hemm id-differenza. L-istħarriġ tal-qofol tematiku u stilistiku taż-żewġ innijiet jista' juri li ż-żewġ partiti li bnew lil Malta moderna setgħu jirnexxu bis-saħħa tal-paradoss li jikkaratterizzahom: huma differenti, ulied realtà waħda. Fuq il-qbil inbniet id-differenza, bħalma d-differenza hi meħtieġa biex jinkiseb il-qbil. Carmelo Mifsud Bonnici u Manwel Pace, l-awturi ta' żewġ partiti opposti, bħala rġiel miżżewġin lil aħwa, jesprimu realtà li qabel ma hi partiġġjana, hi nazzjonali.

Lingwaġġ Taljan u lingwaġġ Semitiku, jeddijiet kostituzzjonali u ġustizzja soċjali, poter vs poplu, sinjur vs fqir, partit vs patrija: dawn ix-xejriet u oħrajn juru li ż-żewġ innijiet huma mitwielda fi ħdan l-istess familja.

Nota: verżjoni ftit differenti ta' dan l-artiklu dehret f'Il-Mument, 2 ta' April 2017, pp. 30-31; 9 ta' April *2017 pp. 31-30*

Appendiċi

INNU TAL-PARTIT TAL-ĦADDIEMA

Lejn din l-għaqda fis ittajru
Xjuħ u żgħażagħ ħaddemin,
Leħen sbejjaħ lilna jsejjaħ
Biex ningħaqdu f'dan il-ħin.

Issa l-jum mistenni twieled,
Issa tar tal-biża' ż-żmien,
Bierku s-siegħa li aħna fiha,
Rajna d-dawl, rajna l-ħelsien.

Tagħder qalbna l-ġuħ u l-faqar.
Dmugħna jkun għall-imnikktin,
Sew ħilitna kemm saħħitna,
Hienja nagħtu għall-fqajrin.

Li bħal aħwa lkoll ninħabbu
U li ngħinu lil xulxin,
Sew kif Alla b'amar ħalla
L-għaqda jrid tal-ħaddemin.

'Il quddiem fil-ħidma mbierka,
Jibqa' demmkom jiġri sħun;
Seddqu qalbkom, qawwu qalbkom,
Tagħna r-rebħa fl-aħħar tkun.

Manwel Pace
(1929)

INNU TAL-PARTIT NAZZJONALISTA

Sbejħa patrija, uliedek aħna
Tal-Partit Nazzjonalista,
Irriduk mill-oppressjoni
Tal-għedewwa toħroġ tista'
Vittorjuża u trijonfanti,
Monument għall-glorja tagħna.
Ta' Kattolċi,
Ta' Latini,
Maltin veri;
Naħilfuh!

Malta tagħna,
Meta inti tridna
Demmna nċarċru
Għal-libertà.
Lesti għal kollox
Jekk int tgħajtilna.
Ruħ waħda l-għaqda
Minn tagħna tkun.

Ejjew Nazzjonalisti,
Qumu bl-eluf minn tagħkom,
Ejjew bil-bnadar magħkom
F'dis-siegħa tat-taqbid.
Mill-bliet u mill-kampanji
Għall-ġlieda tal-art tagħna.
Qumu, għax Alla magħna,
Ejjew biex nirbħu żgur.

Carmelo Mifsud Bonnici
(1932)